

บทที่ 1

บทนำ

1. ความสำคัญและที่มาของปัญหา

หลังจากประเทศไทยประกาศลอยตัวค่าเงินบาทตั้งแต่ปี 2540 สถานการณ์เศรษฐกิจของประเทศเริ่มตกต่ำ เป็นผลให้ประเทศไทยต้องตกอยู่ในภาวะที่ต้องดิ้นรนเพื่อความอยู่รอดของประเทศ โดยรัฐบาลได้เร่งดำเนินการวางแผนมาตรการเพื่อแก้ไขหรือช่วยบรรเทาภาวะหนี้สินของประเทศซึ่งก้ำกึ่งจากสถาบันการเงินระหว่างประเทศ มาตรการต่างๆ ที่ใช้ได้แก่ การส่งเสริมรายได้เข้าสู่ประเทศ ทั้งในด้านการส่งออก การลดการนำเข้า รวมถึงส่งเสริมการท่องเที่ยวซึ่งเป็นรายได้หลักที่สำคัญอีกทางหนึ่งในการพัฒนาเศรษฐกิจและการดึงดูดเงินตราต่างประเทศเข้ามา

การส่งเสริมการท่องเที่ยวของประเทศไทย อยู่ในทิศทางของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540 – 2544) ซึ่งผลักดันให้ไทยเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และจากนโยบายการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวปี 2540-2546 ได้ส่งเสริมการพัฒนาบุคลากรในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวและประชาชนทั่วไป ให้เป็นนักท่องเที่ยวที่มีจิตสำนึกที่ดี รวมถึงส่งเสริมและชักชวนให้นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวภายในประเทศเพิ่มมากขึ้น (สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย[วท.], 2542 :4-88 – 4-89) การท่องเที่ยวจึงมีบทบาทสำคัญทางหนึ่งในการแก้ไขหรือช่วยบรรเทาปัญหาเศรษฐกิจของประเทศ นอกจากนี้ ยังช่วยส่งเสริมและสร้างค่านิยมให้คนไทยหันมาท่องเที่ยวในประเทศ ทำให้เกิดเงินหมุนเวียนภายในประเทศ และลดจำนวนเงินตราที่ไหลออกนอกประเทศ อีกทั้งยังเป็นการกระจายรายได้และความเจริญสู่ท้องถิ่นอีกด้วย

แม้ว่าการท่องเที่ยวจะเป็นหัวใจหลักในการดึงดูดเงินตราจากนักท่องเที่ยวต่างชาติเข้ามาประเทศ ทำให้เกิดรายได้หมุนเวียนที่มีมูลค่านับแสนล้านบาท (สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2542 : 1-1) แต่การเติบโตของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวก็มีส่วนทำให้สภาพแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยวเสื่อมโทรมลง ทั้งในด้านทรัพยากรธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรม ซึ่งผลกระทบต่างๆ เหล่านี้จะตกสู่ชุมชนในบริเวณพื้นที่ท่องเที่ยวทั้งทางตรงและทางอ้อม

ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 มาตรา 79 หมวด 5 อันเป็นมาตรการหลักของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้กำหนดไว้ว่า รัฐต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการสงวน บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและควมหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุล รวมทั้งมีส่วนร่วมในการส่งเสริม บำรุงรักษา และคุ้มครองคุณภาพสิ่งแวดล้อมตามหลักการการพัฒนาที่ยั่งยืน ตลอดจนควบคุมและกำจัดการมลพิษที่มีผลต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพและคุณภาพชีวิตของประชาชน และในมาตรา 46 ได้เสริมในเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นว่า ชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมย่อมมีสิทธิอนุรักษ์ หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน (มิตรฯ สามารท, 2543 : 30) ทำให้เกิดแนวความคิดในการจัดการการท่องเที่ยวแนวใหม่ (Alternative Tourism) ขึ้น โดยมีชื่อเรียกต่างๆ ทั้งภาษาอังกฤษและภาษาไทย เช่น Sustainable Tourism, Green Tourism, Biotourism, Conservation Tourism, Ecotourism, การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นต้น (สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2542 : 1-1)

ในปัจจุบัน ทั้งหน่วยงานของรัฐบาล และหน่วยงานเอกชนในด้านการท่องเที่ยว ต่างให้ความสำคัญกับแนวความคิดเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เนื่องจากกระแสการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจากสื่อต่างๆ ได้กระตุ้นให้ประชาชนและองค์กรต่างๆ ตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมมากยิ่งขึ้น ทำให้นักท่องเที่ยวเริ่มเปลี่ยนรูปแบบการท่องเที่ยวจากเดิมที่ไม่ค่อยคำนึงถึงผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากนัก เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่ให้ความสำคัญกับผลกระทบที่มีต่อสิ่งแวดล้อมมากขึ้นโดยผ่านทางรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

นอกจากกระแสของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เพิ่มสูงขึ้นมากจนทำให้เกิดการพัฒนา รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างจริงจังมากยิ่งขึ้นแล้ว ยังมีเกิดกระแสของการเร่งรัดและเสนอขายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบตลาดการท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก ซึ่งอาจเป็นตัวเร่งให้เกิดความเสื่อมโทรมของทรัพยากร แทนที่จะเป็นการช่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรม (สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2542 : 1-2)

อย่างไรก็ตาม จากการที่ผู้วิจัยได้พูดคุยและสอบถามนักวิชาการด้านการท่องเที่ยว ประกอบกับการศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยหลายๆ ชิ้น เช่น เอกสารงานวิจัยของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย พบว่า มีคนจำนวนมากคิดว่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมีความหมายเหมือนกับกร

ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ทั้งที่ในความเป็นจริงแล้วการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมีความแตกต่างจากการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ กล่าวคือการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นเพียงส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยจะเน้นการศึกษาแหล่งธรรมชาติและมุ่งรักษาระบบนิเวศเป็นหลัก แต่การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์จะรวมทรัพยากรอื่นๆ เช่น เกษตรกรรม ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตด้วย

ในปัจจุบัน หน่วยงานของรัฐมุ่งเน้นไปที่การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นหลักดังจะเห็นได้จากงานวิจัย หนังสือ ตำราเรียนจำนวนมากที่จะมุ่งเน้นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยตรง แต่ความจริงแล้วยังมีสถานที่ท่องเที่ยวอีกเป็นจำนวนมากที่มีคุณค่าต่อสิ่งแวดล้อมในด้านอื่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม ด้านประเพณี และวิถีชีวิตซึ่งจัดอยู่ในการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

การกำหนดนโยบายและวางแผนจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อย่างเหมาะสมจึงเป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนาการท่องเที่ยวให้เป็นที่ไปในรูปแบบของการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน เพื่อไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติของประเทศ ซึ่งแผนในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในแต่ละพื้นที่จะแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับลักษณะของพื้นที่ทั้งทางกายภาพและชีวภาพ ตลอดจนลักษณะทางสังคมของชุมชนในพื้นที่นั้นๆ อีกด้วย ดังนั้นจึงต้องมีการศึกษาถึงศักยภาพแต่ละด้านของแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่ง เพื่อศึกษาและวิเคราะห์หาแนวทางในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เหมาะสมกับพื้นที่นั้นๆ ต่อไป

เกาะยอ เป็นตำบลหนึ่งในอำเภอเมือง จังหวัดสงขลา มีสภาพทางกายภาพเป็นเกาะล้อมรอบด้วยทะเลสาบสงขลา พื้นที่บนเกาะมีภูเขาอยู่บริเวณตอนกลาง และเป็นที่ราบลาดสู่ชายฝั่งทะเล มีบริเวณที่ราบอยู่ทางตอนใต้ของเกาะ สภาพภูมิอากาศมี 2 ฤดู คือ ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ ถึงเดือนกันยายน และฤดูฝนเริ่มตั้งแต่เดือนตุลาคม ถึงเดือนมกราคม ประชาชนประกอบอาชีพทำสวน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นสวนแบบผสมผสาน หมายถึงในครัวเรือนหนึ่งประกอบอาชีพทำสวนมากกว่าหนึ่งประเภท อาชีพประมง ได้แก่ การเลี้ยงปลากะพงขาว และประมงอื่นๆ เช่น วางอวน ไซ่หนัง เป็นต้น อาชีพหัตถกรรม คือการทอผ้า ซึ่งผ้าทอเกาะยอนั้นมีชื่อเสียง และจัดได้ว่าเป็นเอกลักษณ์ของเกาะยอ นอกจากนี้ก็ได้แก่ อาชีพ ค้าขาย ร้านอาหาร และอาชีพอื่นๆ (องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะยอ, 2545 :1-3)

แม้ว่าเกาะยอจะเป็นเกาะที่ไม่มีชายหาดเหมือนเช่นเกาะที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ แต่เกาะยอก็จัดได้ว่ามีทรัพยากรทางธรรมชาติที่สวยงาม และยังมีศิลปวัฒนธรรม อันเป็นเครื่องแสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์ของคนในท้องถิ่นภาคใต้ อีกทั้งยังมีสภาพพื้นที่ที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนา

ให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวทั้งการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม การท่องเที่ยวเชิงเกษตร หรือแม้แต่การท่องเที่ยวเพื่อศึกษาวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของชาวบ้าน

ในอดีต เกาะยอจัดว่าเป็นเกาะที่มีความเป็นธรรมชาติและสวยงามมาก จนกระทั่งมีการเปิดใช้สะพานติณสูลานนท์เมื่อพ.ศ. 2529 ทำให้การคมนาคมมายังเกาะยอสะดวกสบายมากยิ่งขึ้น (ไพรัช วัชรพันธุ์, 2535 : 10) และเมื่อพิจารณาจากสภาพพื้นที่ และทรัพยากรที่มีอยู่ ก็มีความเหมาะสมที่จะเป็นแหล่งท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี หน่วยงานภาครัฐในจังหวัด และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยจึงได้พยายามพัฒนาการท่องเที่ยวบนเกาะยอ ให้เป็นที่รู้จักแก่นักท่องเที่ยวทั้งในจังหวัด และต่างจังหวัด รวมถึงนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ เช่น มาเลเซีย หรือสิงคโปร์ ให้มากยิ่งขึ้น มีการประชาสัมพันธ์และจัดกิจกรรมต่างๆ เช่น โครงการขี่จักรยานบนเส้นทางสายวัฒนธรรม เป็นต้น เพื่อให้ให้นักท่องเที่ยวสนใจมาเที่ยวเกาะยอเพิ่มมากขึ้น

ผู้วิจัยเห็นว่ามีความเป็นไปได้ในการพัฒนาการท่องเที่ยวของเกาะยอให้เป็นไปในรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เพื่อเปลี่ยนเป้าหมายของนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวจังหวัดสงขลา เพียงเพื่อซื้อสินค้าหัตถ์และซื้อบริการทางเพศให้หันมาท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรม เพราะเมื่อพิจารณาสภาพพื้นที่ และข้อมูลทางด้านสังคมจากข้อมูลพื้นฐานที่มีอยู่ของเกาะยอแล้วพบว่าสอดคล้องกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่ครอบคลุมทรัพยากรทุกประเภท เช่น ธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ โบราณคดี วัฒนธรรมและวิถีชีวิต ดังนั้นผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาเกณฑ์ในการวิเคราะห์ศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยการออกแบบปัจจัยและหลักการในการกำหนดเกณฑ์การวิเคราะห์ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในด้านต่างๆ ของเกาะยอ อันได้แก่พื้นที่ การจัดการ รูปแบบกิจกรรม รวมถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น โดยใช้ข้อมูลปฐมภูมิ และข้อมูลทุติยภูมิ เพื่อเป็นแนวทางในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่เกาะยอ รวมทั้งเพื่อเป็นแนวทางในการนำเอาเกณฑ์ที่ได้วิจัยแล้วไปใช้ในการวิเคราะห์ศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของแหล่งท่องเที่ยวแห่งอื่นๆ ต่อไป

2. คำถามในการวิจัย

1. เกณฑ์ที่ควรจะนำมาใช้ในการวิเคราะห์ศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของเกาะยอมีอะไรบ้าง
2. เกาะยอมีศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์หรือไม่ มากน้อยเพียงใด
3. เกาะยอมีศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ด้านใดบ้าง

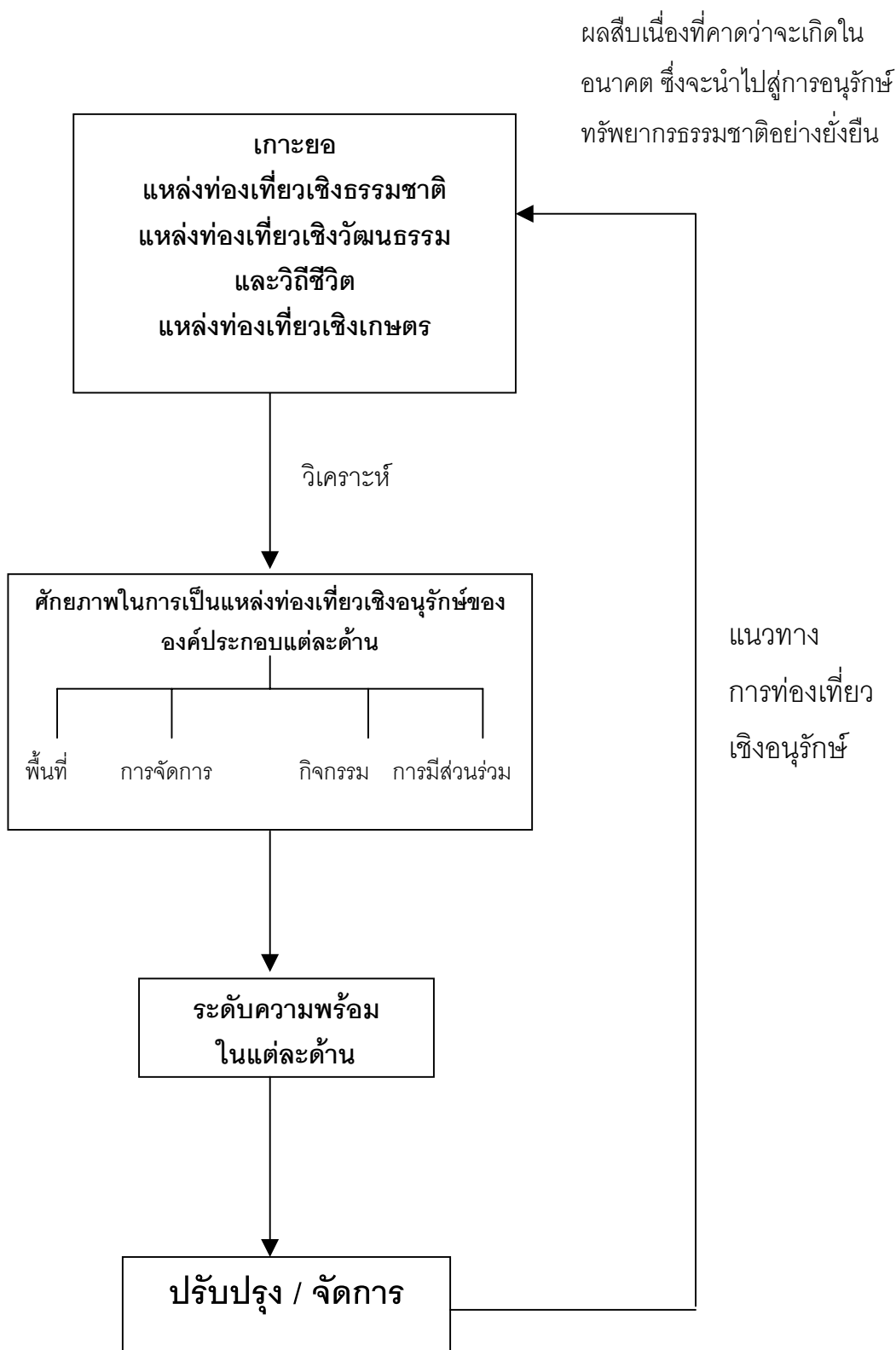
3. วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. เพื่อศึกษาเกณฑ์ในการวิเคราะห์ศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของตำบล เกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัด สงขลา
2. เพื่อวิเคราะห์ศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา โดยใช้เกณฑ์ที่กำหนดขึ้น
3. เพื่อหาแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา

4. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เป็นการรวบรวมข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับชุมชนและทรัพยากรธรรมชาติต่างๆ และสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของเกาะยอ
2. ทำให้ได้เกณฑ์ที่เหมาะสมในการวิเคราะห์ศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของเกาะยอ จังหวัด สงขลา
3. ทำให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของเกาะยอ จังหวัด สงขลา
4. ทำให้ทราบถึงปัญหาต่างๆ ของเกาะยอ ทั้งด้านการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และด้านผลกระทบที่เกิดจากการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์
5. ได้แนวทางในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของ ตำบลเกาะยอ อำเภอ เมือง จังหวัดสงขลา
6. สามารถนำเอาเกณฑ์ในการวิเคราะห์ศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของเกาะยอ จังหวัดสงขลาไปประยุกต์ใช้ เพื่อจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่เหมาะสมและสอดคล้องกับพื้นที่ในแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ

5. กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

6. ขอบเขตการศึกษา

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งเน้นศึกษาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ซึ่งประกอบด้วย การท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ การท่องเที่ยวศิลปวัฒนธรรมและวิถีชีวิต และการท่องเที่ยวเชิงเกษตร โดยไม่มุ่งเน้นถึงการท่องเที่ยวเชิงนิเวศซึ่งให้ความสำคัญต่อระบบนิเวศของพื้นที่นั้นๆ เป็นหลัก เป็นการศึกษาภายใต้องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ซึ่งดัดแปลงมาจากองค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ทั้ง 4 ด้าน คือ พื้นที่ การจัดการ กิจกรรมและกระบวนการ และการมีส่วนร่วม (สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2542 : 2-44) โดยมีขอบเขตการศึกษาดังต่อไปนี้

1. ขอบเขตการศึกษาเชิงพื้นที่ ศึกษาพื้นที่ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา
2. ขอบเขตของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

งานวิจัยชิ้นนี้เป็นการศึกษาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ซึ่งผู้วิจัยได้นำขอบเขตของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศตามที่การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้ศึกษาและกำหนดขอบเขตไว้แล้ว มาปรับองค์ประกอบด้านพื้นที่เพื่อให้เหมาะสมกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

ในการพิจารณาว่าสถานที่ท่องเที่ยวต่างๆ เป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่สมบูรณ์หรือไม่นั้น จำเป็นต้องมีข้อกำหนดหรือขอบเขตเพื่อใช้ในการวิเคราะห์ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยซึ่งได้ร่วมมือกับสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทยได้กำหนดขอบเขตของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่าครอบคลุมองค์ประกอบพื้นฐาน 4 ด้าน (สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2542 : 2-44) ซึ่งผู้วิจัยได้ปรับให้เหมาะสมกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ดังนี้

1. **องค์ประกอบด้านพื้นที่** พิจารณาการท่องเที่ยวธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น รวมถึงแหล่งวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และแหล่งเกษตร
2. **องค์ประกอบด้านการจัดการ** พิจารณาการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม มีการจัดการที่ยั่งยืนครอบคลุมถึงการอนุรักษ์ทรัพยากร การจัดการสิ่งแวดล้อม การป้องกันและกำจัดมลพิษ และการควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีขอบเขต
3. **องค์ประกอบด้านกิจกรรมและกระบวนการ (ด้านสิ่งแวดล้อมศึกษา)** พิจารณาความเอื้ออำนวยต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยมีการให้การศึกษาเกี่ยวกับสภาพ

แวดล้อม รวมถึงวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ เพื่อเพิ่มพูนความรู้ ภายใต้พื้นฐานสิ่งแวดล้อมศึกษา

4. องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วม คำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาชนในท้องถิ่นตลอดกระบวนการ โดยทำให้มีการกระจายรายได้ ยกกระดับคุณภาพชีวิตและการได้รับผลประโยชน์กลับมายังชุมชน

ในการพิจารณาศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของแหล่งท่องเที่ยวนั้น จะนำองค์ประกอบทั้ง 4 ด้านดังภาพประกอบที่ 2 มาใช้ในคัดเลือกแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพในการรองรับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยกำหนดเกณฑ์ดังนี้

1. ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว พิจารณาสภาพพื้นที่ โดยเน้นด้านศิลปกรรมหรือวัฒนธรรมของพื้นที่และความตั้งใจในการท่องเที่ยว โดยพิจารณาประเด็นต่อไปนี้

1.1 ชนิดของแหล่งท่องเที่ยว

พิจารณาว่าสภาพของพื้นที่มีความเป็นดั้งเดิม หรือถูกดัดแปลงไปแล้ว มีคุณค่าต่อความเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์มากน้อยเพียงใด

1.2 องค์ประกอบที่เป็นเอกลักษณ์

พิจารณาความสมบูรณ์ ความหลากหลาย ลักษณะที่หายาก และความสัมพันธ์ที่เป็นระบบในพื้นที่ ทั้งองค์ประกอบด้านธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม

2. ศักยภาพของการจัดการ พิจารณาจากสภาพการจัดการในปัจจุบัน โดยอยู่ในกรอบของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ว่ามีมากน้อยแค่ไหน ซึ่งประกอบด้วยประเด็นดังต่อไปนี้

2.1 มีการให้การศึกษาด้านสิ่งแวดล้อม

พิจารณาการเรียนรู้ร่วมกัน การสร้างความตระหนักและจิตสำนึกที่ถูกต้องแก่นักท่องเที่ยว

2.2 การป้องกันและรักษาสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว

พิจารณาจากการใช้มาตรการควบคุมดูแลว่ามีประสิทธิภาพมากน้อยเพียงใด มีการนำรายได้บำรุงรักษาแหล่งมากน้อยเพียงใด มีมาตรการจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยวและบริการอย่างมีประสิทธิภาพมากน้อยเพียงใด

2.3 องค์การในการจัดการ

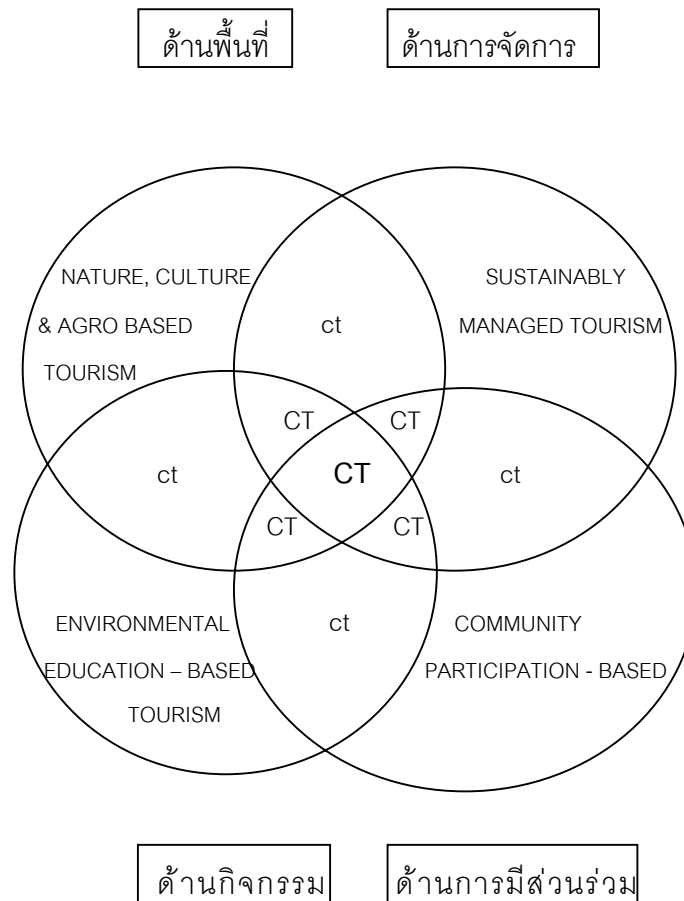
พิจารณารูปแบบองค์กรในการจัดการ เน้นความเป็นองค์กรประชาชน รัฐและเอกชน และระดับของการมีส่วนร่วม กล่าวโดยรวมได้ว่า แหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพในการรองรับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ได้แก่ แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติที่สวยงาม มีความสำคัญต่อการศึกษาศึกษา

เรียนรู้ และการอนุรักษ์ แหล่งท่องเที่ยวเกษตรที่ให้ความเพลิดเพลินและความรู้เรื่องการจัดการสวนเกษตรที่ประสบผลสำเร็จโดยไม่ทำลายสภาพแวดล้อม รวมทั้งแหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรมและวิถีชีวิตดั้งเดิมของผู้คนในพื้นที่

3. ขอบเขตการศึกษาด้านเนื้อหาในการวิจัย

3.1 ศึกษา ออกแบบปัจจัยและเกณฑ์ในการวิเคราะห์ศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ตามหลักของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

3.2 กำหนดและเสนอแนวทางในการจัดการ การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ รวมถึงแนวทางในการแก้ไขปัญหาอันเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในพื้นที่ตำบลเกาะยอ

- ที่มา :
1. ดัดแปลงมาจาก สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2542 : 2-45)
 2. CT, CT, ct แสดงความเข้มข้นของการท่องเที่ยวแบบ Conservation Tourism

ภาพประกอบ 2 หลักการพื้นฐานที่สำคัญของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ดัดแปลงจากหลักพื้นฐานที่สำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

7. ข้อจำกัดในการวิจัย

1. นักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวเกาะยอส่วนหนึ่งเป็นนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวมาเลเซียและสิงคโปร์ ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยไม่ได้เก็บข้อมูลจากนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ เนื่องจากนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศที่มาเที่ยวเกาะยอส่วนใหญ่มากับบริษัทนำเที่ยว ซึ่งมีเวลาจำกัดในการเที่ยวชมแหล่งท่องเที่ยวแต่ละจุดตามโปรแกรมของบริษัทนำเที่ยว จึงไม่สะดวกในการสอบถาม

2. ในแหล่งท่องเที่ยวหลายๆ จุด ไม่มีการเก็บสถิติจำนวนนักท่องเที่ยวที่ชัดเจน ทำให้ยากต่อการกำหนดจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่เหมาะสม ทำให้ต้องอาศัยการคาดคะเนจำนวนนักท่องเที่ยวจากการลงพื้นที่สำรวจและสอบถามจากคนในชุมชน

8. นิยามศัพท์เฉพาะ

เกณฑ์ หมายถึง หลักที่กำหนดขึ้น

ศักยภาพ หมายถึง คุณสมบัติที่มีแฝงอยู่ในสิ่งต่างๆ อาจทำให้พัฒนาหรือให้เกิดประโยชน์ใดๆ ได้

การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ หมายถึง การท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นการอนุรักษ์รักษาทรัพยากรให้คงไว้ยาวนานที่สุด ครอบคลุมทรัพยากรทุกประเภท เช่น ธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ โบราณคดี วัฒนธรรม รวมทั้งวิถีชีวิตของมนุษย์ (สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2542 : 2-14)

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง การท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นการศึกษาในแหล่งธรรมชาติ เพื่อการรักษาระบบนิเวศ โดยคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของท้องถิ่นมากเป็นพิเศษ ทั้งนี้ เป็นส่วนหนึ่งหรือบางส่วนของการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ แหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่ให้ความสำคัญต่อระบบนิเวศของพื้นที่นั้นๆ (สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2542 : 2-14)

สิ่งดึงดูด หมายถึง ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งก่อสร้างหรือวัตถุที่มีศักยภาพในการดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาเที่ยวชม ได้แก่ น้ำตก ทะเล ภูเขา ถ้ำ พระพุทธรูป เจดีย์ เป็นต้น

ศิลปกรรม หมายถึง สิ่งที่เป็นศิลปะ, สิ่งที่เกิดขึ้นเป็นศิลปะ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2538 : 783) เป็นสิ่งที่มนุษย์ได้สร้างขึ้นทั้งในอดีตและปัจจุบันด้วยความสามารถ สติปัญญา กำลัง

กาย กำลังใจ และได้รับการยกย่องว่ามีคุณค่าในทางศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ โบราณคดี และเทคโนโลยี (กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม, 2540 : 119)

ศิลปะ หมายถึง สิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นจากชีวิตจิตใจ ความรู้ ความสามารถและความชำนาญของตน แล้วถ่ายทอดความเข้าใจอันลึกซึ้งเหล่านั้นออกมาเป็นผลงานที่มีความงดงามและทรงคุณค่าแก่มหาชน (วาสนา บุญสม, 2541 : 1) มีรูปแบบอันตรงตาและประณีต เป็นที่ชื่นชมแก่ผู้พบเห็นอย่างไม่มีวันสิ้นสุด (อุทัย หิรัญโต, 2526 : 11)

ดูรายละเอียดเพิ่มเติมเกี่ยวกับศิลปะของภาคใต้ได้จากภาคผนวก ง

วัฒนธรรม หมายถึง แนวทางการประพฤติปฏิบัติ การดำเนินชีวิตที่ดีงาม เป็นสิ่งที่สะสมสืบทอดและแพร่ขยายมาเป็นระยะเวลาอันยาวนานในแต่ละกลุ่มชนของมนุษย์ (วาสนา บุญสม, 2541 : 11) จนเห็นลักษณะเด่นของสังคมมนุษย์นั้นๆ อันเป็นสิ่งแสดงอัจฉริยะและคุณค่าของมนุษยชาติ (สุพิศวง ธรรมพันทา, 2543 : 54)

ดูรายละเอียดเพิ่มเติมเกี่ยวกับวัฒนธรรมภาคใต้ได้จากภาคผนวก ง

ประเพณี หมายถึง ความประพฤติที่คนส่วนใหญ่ปฏิบัติสืบต่อกันมา จนเป็นแบบอย่างเดียวกัน และเป็นระเบียบแบบแผนที่เห็นว่าถูกต้อง หรือเป็นที่ยอมรับของคนส่วนใหญ่ และมีการปฏิบัติสืบต่อๆ กันมา (สมชัย ใจดีและยรรยง ศรีวิริยาภรณ์, 2541 : 6) เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม อันเป็นแบบแผนของความประพฤติหรือการปฏิบัติที่คนในกลุ่มสังคมเดียวกันยึดถือเป็นหลักปฏิบัติ (อุทัย หิรัญโต, 2526 : 264)

ดูรายละเอียดเพิ่มเติมเกี่ยวกับประเพณีภาคใต้ได้จากภาคผนวก ง

วัฒนธรรมทางการเกษตร หมายถึง แนวทางการประพฤติปฏิบัติในการจัดการเกษตร ไม่ว่าจะเป็นการใส่ปุ๋ยหรือการไถยาราบศัตรูพืช

ระบบนิเวศ หมายถึง โครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตต่างๆ กับบริเวณแวดล้อมที่สิ่งมีชีวิตเหล่านี้ดำรงอยู่ (กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม, 2540 : 21)

นิเวศวิทยา หมายถึง การศึกษาความสัมพันธ์ของสิ่งมีชีวิตกับสิ่งแวดล้อมที่สิ่งมีชีวิตเหล่านั้นอาศัยอยู่ (สวัสดี โนนสูง, 2543 : 63)

การจัดแบ่งพื้นที่ (Zoning) หมายถึง การกำหนดบริเวณออกเป็นเขตต่างๆ เพื่อประโยชน์ในการควบคุมการใช้ที่ดินและการก่อสร้าง มีการวางระเบียบควบคุมการใช้ที่ดิน การก่อสร้างและการใช้อาคารในเขตนั้น (อุทัย หิรัญโต, 2526 : 276)

ความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยว (Carrying Capacity of Tourism) หมายถึง ความเหมาะสมในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและแหล่งท่องเที่ยว โดยใช้เกณฑ์จำนวนสูง

สุดของนักท่องเที่ยว ซึ่งเป็นผลจากการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและการตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว ประกอบกับความตระหนักในการอนุรักษ์ระบบนิเวศ ตลอดจนการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่น (สมาคมพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2542 : 4-1)

มนุษยสัมพันธ์ หมายถึง การติดต่อเกี่ยวข้องกันระหว่างบุคคล เพื่อให้เกิดความรักใคร่ชอบพอ ความร่วมมือร่วมใจในการทำกิจกรรมให้บรรลุเป้าหมาย (สมพร สุทัศนีย์, 2542 : 3) สร้างความเข้าใจอันดี เพื่อให้เกิดความรู้สึกนึกคิด รักใคร่ ชอบพอ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (วีเรื่องรอง รัตนวิไลสกุล, 2540 : 9) ซึ่งอาจจะอยู่ในลักษณะบุคคลกับบุคคล บุคคลกับกลุ่ม หรือกลุ่มกับกลุ่มก็ได้ (ยุพดี ธรรมชาติ, 2539 : 2)

มัคคุเทศก์ หมายถึง ผู้ทำหน้าที่นำเที่ยวแก่นักท่องเที่ยวทั้งในประเทศและต่างประเทศ (สุภาพร มากแจ้ง, 2534 : 53) โดยพาไปยังสถานที่ต่างๆ ตลอดจนชี้แจง อธิบาย ตอบคำถาม และอำนวยความสะดวกต่างๆ แก่นักท่องเที่ยว (ชำนาญ ม่วงทิม, 2541 : 6)

มัคคุเทศก์ท้องถิ่น หมายถึง คนที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่นแหล่งท่องเที่ยว มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องต่างๆ เกี่ยวกับแหล่งเที่ยวนั้นๆ เป็นอย่างดี ซึ่งทำหน้าที่นำเที่ยว อธิบายให้ความรู้ และอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ หมายถึง การท่องเที่ยวเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ ความสนุกสนาน ความชื่นชมในแหล่งธรรมชาติเป็นหลัก (สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2542 : 2-14)

การท่องเที่ยวเชิงเกษตร (Agrotourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวไปยังพื้นที่เกษตรกรรม สวนเกษตร วนเกษตร สวนสมุนไพร ฟาร์มปศุสัตว์และสัตว์เลี้ยง เพื่อชื่นชมความสวยงาม ความสำเร็จ และเพลิดเพลินในสวนเกษตร ได้ความรู้ ได้ประสบการณ์ใหม่ บนพื้นฐานความรับผิดชอบ มีจิตสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดล้อมของสถานที่แห่งนั้น (จำไพพรรณ แก้วสุริยะ, 2544 : 2) อีกทั้งยังเป็นทางหนึ่งที่จะสร้างรายได้ให้เกษตรกรในท้องถิ่นชนบท ก่อให้เกิดการกระจายรายได้ในชนบทกับการจับจ่ายใช้สอยเงินของนักท่องเที่ยว (สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2542 : 3-11) โดยให้หลักการอนุรักษ์โดยเกษตรกรเข้ามามีส่วนร่วม มีการจัดระบบการบริหาร การจัดการคุณภาพ (สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2542 : 3-20)

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หมายถึง การท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ โบราณคดี และสถานที่ต่างๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้นและเกี่ยวเนื่องกับความเป็นอยู่ของผู้คนในชุมชน (สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2542 : 2-14) นอกจากนี้จะได้

ผลิตผลิตแล้ว ยังเป็นการศึกษาความเชื่อ การยอมรับนับถือ การเคารพ พิธีกรรมต่างๆ และได้รับความรู้ ความเข้าใจต่อสภาพสังคม และวัฒนธรรม มีจิตสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรม โดยชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการท่องเที่ยว (จำไพพรรณ แก้วสุริยะ, 2543 : 21)

การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ (Historical Tourism) หมายถึงการเดินทางท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ เพื่อชื่นชมและผลิตผลิตในสถานที่ท่องเที่ยว ได้ความรู้ความเข้าใจต่อประวัติศาสตร์และโบราณคดีในท้องถิ่น บนพื้นฐานของความรับผิดชอบและมีจิตสำนึกต่อการรักษามรดกทางวัฒนธรรมและคุณค่าของสภาพแวดล้อม โดยที่ชุมชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการบริหารจัดการการท่องเที่ยว (จำไพพรรณ แก้วสุริยะ, 2543 : 21)

การท่องเที่ยวเชิงวิถีชีวิตชนบท (Rural Tourism / Village Tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวในหมู่บ้านชนบทที่มีลักษณะวิถีชีวิตและผลงานสร้างสรรค์ที่มีเอกลักษณ์พิเศษ มีความโดดเด่น เพื่อความผลิตผลิต ได้ความรู้ ศึกษางานสร้างสรรค์และภูมิปัญญาพื้นบ้าน มีความเข้าใจในวัฒนธรรมท้องถิ่น บนพื้นฐานของความรับผิดชอบ และมีจิตสำนึกต่อการรักษามรดกทางวัฒนธรรมและคุณค่าของสภาพแวดล้อม โดยชุมชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการบริหารจัดการการท่องเที่ยว (จำไพพรรณ แก้วสุริยะ, 2543 : 21)

สิ่งแวดล้อมศึกษา (Environmental Education) หมายถึง กระบวนการสอนอย่างมีระบบและแบบแผน ซึ่งจัดขึ้นเพื่อให้ผู้เรียนเกิดความสำนึกในการรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม มีการพัฒนาความคิด ทักษะ เจตคติ เข้าใจความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม และตระหนักถึงผลเสียที่เกิดสิ่งแวดล้อมที่ไม่เหมาะสม โดยให้นักศึกษาหรือกลุ่มบุคคลเป้าหมายมีส่วนร่วมในรูปแบบของการดำเนินกิจกรรม (สวัสดี โนนสูง, 2543 : 178 ; วินัย วีระวัฒนานนท์ (2530 : 2)

การมีส่วนร่วม หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม การพิจารณาตัดสินใจ การร่วมปฏิบัติ และร่วมรับผิดชอบในเรื่องราวต่างๆ อันมีผลกระทบต่อตัวประชาชนเอง อันจะนำไปสู่สภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น (ยุวัฒน์ วุฒิเมธี, 2536 : 25)

การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการชุมชนท่องเที่ยว หมายถึง กระบวนการที่กลุ่มคน ชุมชน สมาคม มูลนิธิและองค์กรอาสาสมัครรูปแบบต่างๆ ในชุมชน ได้มาร่วมดำเนินการในเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลายเรื่องร่วมกัน ในการบริหารจัดการชุมชนท่องเที่ยวเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีความรับผิดชอบและสัมพันธ์กัน (สถาบันดำรงราชานุภาพ สำนักปลัดกระทรวงมหาดไทย, 2543 : 10)

ชุมชนท้องถิ่น หมายถึง กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นหมู่บ้าน ตำบล และอำเภอร่วมกันโดยมีความคุ้นเคย และติดต่อสัมพันธ์ระหว่างกันและกันอย่างใกล้ชิด และผูกพันกันบนพื้นฐานของความสัมพันธ์ในเชิงเศรษฐกิจแบบเลี้ยงตนเอง (สถาบันดำรงราชานุภาพ, 2543 : 10)

รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น หมายถึง โครงร่างที่ยึดถือเป็นหลักหรือแนวทางการดำเนินงานตามกระบวนการของกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่เดียวกัน มีความผูกพันอย่างใกล้ชิด และร่วมมือกันดำเนินงานเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีความรับผิดชอบร่วมกัน และมีขั้นตอนตั้งแต่การเตรียมการ การวางแผน การร่วมกิจกรรม และติดตามงาน (สถาบันดำรงราชานุภาพ, 2543 : 11)

ผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นจากการขยายตัวของกาารท่องเที่ยวซึ่งมีผลกระทบทางลบโดยตรงต่อคนและสิ่งแวดล้อม ทำให้เกิดกระแสการจัดการการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากขึ้น ดังจะเห็นได้จากกระแสการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ซึ่งคนส่วนใหญ่ยังมีความเข้าใจไม่ชัดเจนเกี่ยวกับการท่องเที่ยวทั้ง 2 ประเภทนี้ จึงต้องมีการทำความเข้าใจความหมาย และรายละเอียดให้ชัดเจนก่อนที่จะวางแผนจัดการการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนได้อย่างถูกวิธี ดังรายละเอียดที่จะกล่าวในบทต่อไป